

“LA MEVA VISIÓ DE LES IDEES DE JOHN MAYNARD KEYNES”

CONFERENCIA A LA SOCIETAT TOMÁS DE MERCADO

Barcelona, dijous, 22 de març de 2018

MIQUEL RUBIROLA I TORRENT

Permetin-me que comenci manifestant que al meu entendre tota l'obra de Keynes està orientada a trobar solucions a la qüestió que ell va qualificar com “el problema polític fonamental de la humanitat”.

En el paràgraf final del l'assaig de 1926 de títol “Liberalisme i laborisme” Keynes afirma: *“el problema polític fonamental de la humanitat consisteix en combinat tres dimensions: eficiència econòmica, justícia social i llibertat individual. Segons Keynes La primera (l'eficiència econòmica) precisa de la crítica, la prudència i el coneixement tècnic; la segona (la justícia social) (requereix) un esperit desinteressat i entusiasta que mostri afecte envers l'home ordinari; la tercera (la llibertat individual) (reclama) tolerància, amplitud de mires, valoració de les excel·lències de la diversitat i de la independència; (en una paraula, cal) tenir un esperit que per damunt de totes les coses prefereix donar oportunitats lliures a allò que és excepcional i ambiciós”.*

El diagnòstic de Keynes sobre el problema polític fonamental de la humanitat explica perquè es va manifestar radicalment en contra dels models del comunisme, el feixisme italià i el nazisme alemany, models d'èxit en el moment històric que li va tocar viure. Cap d'aquests models econòmics i socials podien establir institucions i pràctiques polítiques que assolissin eficiència econòmica i justícia social des del respecte a la llibertat individual. L'anti-comunisme de Keynes prové de la convicció que els sistemes totalitaris sempre comporten manca de llibertats cíviques individuals i, també, anulació de les llibertats en el pla econòmic i polític. És aquesta manca de llibertat individual en el comunisme allò que Keynes va considerar inacceptable en el marc del que ell entenia per una societat que pugui ésser qualificada de civilitzada.

La definició de Keynes del problema polític fonamental també explica les diferències amb el liberalisme de Hayek. En el magnífic llibre de títol Camí de Servitud publicat el 1944 Hayek escriu: *"L'economia de mercat és la manera més eficient d'organitzar la producció i l'intercanvi (de bens i serveis) i qualsevol alteració de la regla estricta del mercat, porta destrucció de la llibertat econòmica i reducció del nivell de vida" (...)* *"Hem d'afrontar el fet -escriu Hayek- que la preservació de la llibertat individual és incompatible amb la satisfacció plena de les nostres visions de política distributiva".*

A la dècada de 1970 Hayek va fer un pas endavant més radical, més restrictiu, i va dir que (cito textualment): *"el punt més essencial que ha de ésser remarcat és que la justícia social només té sentit com a concepte en una economia centralment planificada, però és inaplicable als resultats d'un procés espontani".* Com diu amb contundència en el llibre de l'any 1976 de títol significatiu El miratge de la justícia social : *"l'expressió justícia social no té cap mena de sentit quan s'aplica a una societat d'homes lliures".* (Veure segon volum de Dret, legislació i llibertat, 1973/1979).

Aquesta visió de Hayek ha quallat en l'economia moderna esdevinguda *mainstream* i a tall d'exponent podem citar a Robert Lucas, premi Nobel d'Economia l'any 1995 i màxim exponent de "la teoria de les expectatives racionals". Lucas ha escrit: *"Focalitzar-se en temes de repartiment de rendes és una de les tendències més nefastes, més seductores i més tòxiques de l'anàlisi econòmica. (...) L'augment de benestar no té res a veure amb cap distribució directe de recursos dels rics als pobres. Les possibles maneres de millorar la vida de les persones pobres no valen res en comparació amb la il·limitada capacitat d'augmentar la producció".*

A diferència de Hayek, Keynes creu en la possibilitat de combinar eficiència econòmica, justícia social i llibertat individual en el si d'una "societat democràtica oberta". Però es tracta només d'una possibilitat. En un text de títol "El final del Laissez-faire" publicat el 1926 Keynes escriu: *"el capitalisme sàviament portat pot esdevenir probablement (la forma social) més eficient per atènyer finalitats econòmiques que cap altre sistema alternatiu que puguem tenir present. Però aquesta afirmació és molt discutible. El nostre problema -diu Keynes- és endegar*

una organització social tant eficient com sigui possible sense ofendre allò que concebem com la nostra manera satisfactòria de viure”.

Segons Keynes per “endegar una organització social tant eficient com sigui possible sense ofendre la nostra manera de viure” s’ha de poder comptar amb una disposició vers el que ell anomenava “art de governar”. Aquest “art de governar” s’ha de basar en un coneixement de les coses tal com són que estigui fonamentat en bases científiques, però ha d’ésser un coneixement que no al·ludeixi a parlar de com orientar la vida econòmica cap allò que ell va qualificar de *“raonable, just i bo”*.

Keynes defensava un pensament que fos “analític” però alhora aquest pensament havia d’estar presidit per una filosofia “ètica”. Una filosofia ètica que permetés dibuixar com ha d’ésser una organització que valgui la pena per a tota la comunitat humana, més enllà dels desitjos individuals concretats en la forma particular que cadascun de nosaltres consideri convenient; és a dir, més enllà del que concerneix els costums, actes i pensaments humans respecte a llur bonesa o malesa en tant que posicions morals individuals. L’obra de Keynes és plena d’anàlisis i propostes per a poder donar respostes a preguntes com ara: “¿Per a què serveix l’economia? ¿Quina és la utilitat de la riquesa? ¿Quina relació existeix entre l’activitat econòmica i la “Vida Bona”? ¿Quanta prosperitat necessitem per viure *“sàviament, acceptablement i be”*”, en paraules del propi Keynes.

A l’assaig de 1930 de títol “Perspectives econòmiques per als nostres nets” Keynes reflexiona sobre quanta prosperitat necessitem per a “viure sàviament, acceptablement i be” i escriu textualment: *“És cert que les necessitats dels éssers humans semblen insaciables. Però es divideixen en dues menes: les necessitats absolutes, que experimentem qualsevulla que sigui la situació dels nostres semblants, i les (necessitats) relatives, que experimentem només si la seva satisfacció ens eleva i fa sentir-nos superiors a ells (als altres éssers humans). Les necessitats de la segona classe que satisfan el desig de superioritat poder ésser veritablement insaciables, ja que quan més alt és el nivell general, majors són (les necessitats relatives). Però això no s’esdevé així amb les necessitats absolutes. Podem assolir aviat, àdhuc fins i tot sense adonar-nos-en, un punt en el qual aquestes necessitats esdevinguin satisfetes i aleshores preferirem dedicar les nostres energies a finalitats no econòmiques”*. Fins aquí la cita de Keynes.

En aquest text de 1930 que té per horitzó l'any 2030 Keynes defensa que si les necessitats bàsiques són finites i atenem els formidables guanys de productivitat del treball humà, aleshores es pot resoldre el problema econòmic en el sentit de que "el" problema econòmic pot transformar-se en "un" problema; un problema aquest l'econòmic que no seria ni els més delerós ni el més transcendental amb que els humans s'haurien de confrontar-se. Un cop resolt "el" problema econòmic *"aleshores podrem dedicar les nostres energies a finalitats no econòmiques"*. És a dir, hi ha en aquesta afirmació de Keynes una valoració ètica de les activitats no abocades a la producció de bens i serveis econòmics.

Quan analitzem els llibres d'economistes com ara Adam Smith, John Stuart Mill, Karl Marx o John Maynard Keynes, hem de tenir present que l'anàlisi econòmica és una part de la seva filosofia ètica, social i política. En conseqüència, per no desvirtuar les teories d'aquests autors hem d'assumir que la seva filosofia, sobretot la seva filosofia ètica, és necessària per entendre els escrits de caràcter econòmic. Per a aquests autors l'economia política havia de facilitar allò que ells anomenaven una *civilització*, en el sentit de fer possible una vida que segons ells pugui ésser qualificada de vida socialment digna, de vida bona, o de vida que valgui la pena d'ésser viscuda des del punt de vista col·lectiu, més enllà de les preferències individuals. És a dir, aquests autors tenen una idea d'allò que podria constituir una potencial *"civilització ideal"*.

Segons Keynes l'Economia Política és la disciplina que fa possible la prosperitat material la dimensió ètica de la qual és la civilització. En el brindis d'homenatge que la Royal Economic Society va oferir a Keynes l'any 1945, pocs mesos abans de morir, ell va dir: *"els economistes no són els custodis de la civilització; són els custodis de la possibilitat de civilització"*. L'economia política com a discurs social no podia quedar reduïda a una llista de propostes per produir la major quantitat de bens possible. Per això, segons Keynes, la civilització no es pot definir només en base a paràmetres de progrés econòmic.

La visió de Keynes sobre la Vida Bona, en majúscules; la "vida decent" o la "vida que val la pena de viure", estava molt influïda per la filosofia del seu contemporani George Edward Moore que va publicar el llibre *Principia Ethica* l'any 1903 quan

Keynes tenia vint anys. Keynes explica la decisiva influència de la filosofia de Moore en un text de títol *Les meves primeres creences*, text inèdit en vida de Keynes i que ell va llegir davant els amics del “grup de Bloomsbury” el 1938. És un text on és fa palesa la idea de que el desig humà té una finalitat última, té un *telos* com deien els grecs; un afany de realització que va més enllà del mer progrés material i de l’obsessió en guanyar diners.

Keynes entenia el progrés econòmic com un potencial apte per a facilitar alliberament de les persones; alliberament que hauria de permetre disposar de temps lliure i aplicar a les tasques de la vida els criteris de la filosofia ètica de Moore. Keynes va reflexionar sobre la funció de l’economia política a partir d’una concepció de la vida reeixida i per això allò que ell anomenava “les arts de la vida” són bens desitjables en si mateixos; bens que l’home ha de recercar per tenir una vida bona. És a dir, Keynes defensava que l’activitat econòmica havia de ser el mitjà per assolir una vida basada en el lleure creatiu, la qualitat en les relacions humanes, la pràctica de l’art i el gaudi de la cultura.

Una de les conclusions que hom pot treure de la lectura de l’obra de Keynes és que l’economia no pot constituir una finalitat en si mateixa. L’obra de Keynes ens recorda que si la disciplina econòmica es tanca sobre si mateixa i defensa un utilitarisme individualista que nega qualsevol altre dimensió humana, aquest cloure’ns en la nostra disciplina pot convertir el nostre discurs en quelcom perillós i inquietant. Keynes en el seu magnífic assaig biogràfic sobre Thomas Robert Malthus, entre dos llargs paràgrafs, va escriure una frase molt curta i lapidària: *“Economics is a very dangerous science”*.

Ben segur que vostès opinaran que llegir el llibre de Tomás de Mercado publicat el 1569 de títol *Suma de tratos y contratos* seguint els criteris de la moderna teoria econòmica, fer aquesta lectura dic, seria una descomunal insensatesa. Els interessos de la disciplina econòmica actual són aliens a la preocupació de Tomàs de Mercado en relació a la moralitat en les relacions d’intercanvi comercial en el segle XVI. Doncs bé, comprendre la dimensió ètica que impregna el pensament de Keynes és també més difícil per a nosaltres del que fou per als seus contemporanis. Nosaltres hem perdut moltes de les referències intel·lectuals, històriques i

polítiques que foren pròpies de Keynes i específiques de la primera meitat del segle XX.

En el món d'avui ha desaparegut la confrontació ideològica entre capitalisme i comunisme o amb d'altres sistemes econòmics totalitaris com el nazisme i el feixisme, una confrontació que va influir poderosament en el pensament de molts pensadors i economistes. Keynes va visitar Rússia en tres ocasions, els anys 1925, 1928 i 1936 acompanyat de la seva muller la ballarina russa Lydia Lokopova i de retorn del primer viatge va publicar tres articles que foren aplegats en un llibre de títol *Breu panorama de Rússia* (1925). En aquest llibre ell constata que el comunisme disposa de valors morals superiors al capitalisme. Afirmava Keynes: *"la nostra crítica convencional tendeix a cometre dos errors oposats. Detestem tant el comunisme que exagerem la seva ineficiència econòmica i estem tant impressionats per la seva ineficiència econòmica que el subestimem com a religió laica"*. És a dir, subestimem la força del somni comunista de la igualtat fraternal i el fet que la vida ideal en el comunisme està enfocada cap a la supressió de l'amor al diner com a motor de la conducta humana. La il·lusió igualitària que en el model comunista es pretén "materialista, realista, terrenal" i allunyada de la religió, Keynes la veu, en canvi, com una poderosa religió laica. Escrigué: *"el materialisme egotista que caracteritza aquest model comunista queda compensat per la il·lusió de voler construir una vida ideal per a tota la comunitat humana"*.

A més de la pèrdua de referents històrics propis de Keynes, per a nosaltres és difícil comprendre bé allò que Keynes va escriure i les propostes que va defensar perquè des de la seva mort el 1946 hem viscut una etapa d'aplicació de les idees de Keynes a mans d'economistes pro-keynesians. Les teories i polítiques econòmiques qualificades de "keynesianes" que foren predominants entre 1945 i 1975 no coincidien amb allò que Keynes creia i defensava. És a dir, coneixem més un Keynes post-keynesià que no pas el Keynes original.

També constatem que ens és difícil comprendre l'obra de Keynes pel fet de la influència intel·lectual de les teories monetaristes, de l'anomenat "Consens de Whashington" i del predomini de les teories macroeconòmiques neo-clàssiques. Aquests discursos foren *mainstream* entre 1975 i 2005 i són discursos a l'extrem oposat de les idees de Keynes.

La Gran Recessió 2007-2017 ha fet retornar algunes idees de Keynes, però no pas les seves anàlisis més genuïnes. Com sabem, per combatre la Gran Recessió els governs europeus varen recuperar amb claredat, només en el breu període del setembre del 2008 al setembre del 2009, la importància d'augmentar la demanda agregada i varen aplicar polítiques expansives, però el gruix de les idees essencials de Keynes ha restat del tot inaplicat. Si bé la crisi actual ha propiciat el retorn d'algunes idees de Keynes, aquestes idees s'han centrat sobretot en el Keynes progenitor de les polítiques d'estímul al creixement econòmic. Al costat d'aquest Keynes, que alerta sobre els perills d'un equilibri amb desocupació dels capitals i del treball, hi ha el Keynes de les expectatives incertes que analitza la importància de la incertesa que no és reductible a probabilitats i el Keynes que estableix formes de racionalitat per a afrontar el futur desconegut. Aquesta dimensió en el pensament de Keynes continua essent oblidada.

Keynes era molt conscient de les enormes dificultats que suposa la tasca d'orientar les forces econòmiques en una societat capitalista democràtica. Esculls d'ordre moral relacionats amb els valors que predominen en la societat capitalista; obstacles d'ordre intel·lectual en relació a l'encert u error de les teories econòmiques que tenen vigència en el discurs social; i dificultats d'ordre pràctic i polític ja que les reformes en el capitalisme han d'implementar-se renunciant a una ruptura traumàtica de l'ordre social.

En el capítol primer del llibre *Keynesianismos* intento mostrar la importància que la dimensió moral i política té en les idees de Keynes i en el capítol segon del llibre explico la influència de les teories psicoanalítiques de Sigmund Freud en la visió que Keynes té de l'amor patològic envers el diner. A l'any 1925 en el llibre *Breu panorama de Rússia* que ja he citat, Keynes escriu: *"Cada dia veig amb més claredat que el problema moral de la nostra època té a veure amb l'amor al diner, amb l'apel·lació habitual al motiu monetari en el noranta per cent de les activitats de la vida, amb l'afany universal per aconseguir la seguretat econòmica individual com principal objectiu de l'esforç, amb l'aprovació social del diner com a mesura de l'èxit constructiu i amb l'apel·lació social a l'instint d'acumulació com a fonament de la necessària provisió per a la família i per al futur"*. A l'assaig de 1926 *"El final del Laissez-faire"* que també he citat esmenta com una característica del capitalisme

“la utilització d’una crida intensa als instints de lucre de l’individu com principal força que fa funcionar la màquina capitalista”.

La confrontació amb les idees de Freud va permetre a Keynes copsar que els especuladors compulsius obeeixen a una pulsio mòrbida, patològica, que es diferent a la iniciativa empresarial abocada al benefici econòmic lluny de la pura especulació. Diferència no pas d’arrel si no d’aplicació ja que com escriu a *La Teoria general de l’ocupació, l’interès i el diner*: *“Si hom em pot permetre d’aplicar el terme especulació (en cursiva) a l’activitat de preveure la psicologia del mercat , i el terme empresa (en cursiva) a la de preveure els rendiments probables dels bens al llarg de tota llur vida, no és en absolut cert que sempre predomini l’especulació sobre l’esperit d’empresa. Això no obstant, a mesura que millora l’organització dels mercats d’inversió, sí que augmenta el risc de predomini de l’especulació”.* I prossegueix Keynes: *“Els especuladors poden no fer mal quan són com bombolles en un corrent ferm d’esperit d’empresa; però la situació és seriosa quan aquest esperit esdevé la bombolla dins un vòrtex d’especulació. Quan el desenvolupament del capital d’un país esdevé un subproducte de les activitats d’un casino, és probable que el procés es faci malament. La mesura d’èxit assolida per Wall Street, considerada com una institució la finalitat social pròpia de la qual és dirigir les noves inversions vers els canals més productius en termes de rendiment futur, no pot ésser reivindicada com un dels triomfs més sobresortints del capitalisme del laissez-faire”-cosa que no és sorprenent si no vaig errat a pensar que ells millor cervells de Wall Street han estat dirigits de fet, cap a un objectiu diferent”.* Fins aquí la cita. És a dir, una cosa és l’esperit d’empresa dedicat a preveure els rendiments probables d’una inversió i l’altre cosa és l’especulació en els mercats financers. M’atreveixo a afirmar que Keynes s’hauria oposat amb fermesa a les modernes innovacions de productes financers sense control que tant han danyat l’economia capitalista. L’exacerbació en les innovacions financeres basades en l’afany de lucre ràpid i la follia dels guanys financers sense límits que han propiciat la desregulació dels mercats financers internacionals, és a les antípodes de la defensa que Keynes va fer a Bretton Wodds respecte a un nou ordre econòmic internacional per a després de la segona guerra mundial.

Keynes opina que hi ha valuoses activitats humanes que requereixen la motivació de fer diners i l'entorn de la propietat privada de riquesa per a llur total realització. A aquesta explicació que justifica fer diners per raons d'eficiència hi afegeix un altre factor reflectit en les teories de Freud. Es tracta de l'argument del mal menor en la conducta humana expressat de la manera següent a *La Teoria General*. Escriu Keynes: *"algunes inclinacions humanes perilloses poden ésser canalitzades de forma relativament inofensiva gràcies a l'existència d'oportunitats de fer diners i de riquesa privada, ja que si no poden ésser satisfetes d'aquesta manera poden orientar-se cap a la crueltat, la persecució temerària del poder personal i de l'autoritat, i d'altres formes d'autoengrandiment. És millor que un home tiranitzi el seu compte bancari que als seus conciutadans"*, segons cita textual. I prossegueix Keynes: *"tot i que de vegades (en cursiva en el text) hom assegura que la primera cosa (tiranitzar el propi compte bancari) no és més que un mitjà per a la segona (tiranitzar als conciutadans), altres vegades és, al menys, una alternativa"* (és a dir, una cosa o altre no ambdues a la vegada, tiranitzar el compte bancari i als conciutadans).

A l'assaig de l'any 1930 de títol *"Perspectives econòmiques per els nostres nets"* que he citat Keynes distingeix entre tenir diners per resoldre les necessitats de la vida, una decisió que és raonable en sí mateixa i, a l'extrem oposat, una tendència malsana centrada en voler acumular diners només amb la finalitat de posseir-los. Escriu Keynes: *"Quan l'acumulació de riquesa ja no sigui de gran importància social hi haurà grans canvis en els codis morals. (...) Quan siguem lliures de poder-ho fer es capgiraran els costums socials i les pràctiques que afecten a la creació de riquesa i a la seva distribució centrada ara en l'acumulació de capital i en l'amor al diner com a possessió a diferència de l'amor al diner com un mitjà per gaudir dels plaers i realitats de la vida"*.

He esmentat que a nosaltres ens es difícil comprendre els esculls d'ordre moral que Keynes detecta en el capitalisme. A tall d'exemple llegiré dos paràgrafs, un de l'assaig *¿Soc un liberal?* de 1925 i l'altre del text de títol *L'autosuficiència nacional* publicat l'any 1933, tres anys abans de la publicació de *La Teoria General*. En el text de títol interrogatiu *"¿Sóc un liberal?"* Keynes descriu el sistema capitalista, en paraules textuais, com *"un sistema absolutament irreligiós, desposseït de solidaritat interna, sense gaire civisme, sovint, encara que no sempre, un simple conglomerat de*

posseïdors i de gent mancada de béns materials obsessionada en aconseguir acumular-ne". Segons el seu parer, "aquest sistema per a poder sobreviure ha de tenir no només un èxit moderat si no que ha d'esdevenir un sistema immensament reeixit". Hi ha en aquesta cita la constatació que el capitalisme ha d'obtenir sempre i en tot moment èxit econòmic ja que no disposa de mecanismes de cohesió social sòlids ni compta amb valors ètics remarcables.

En el text de títol "L'autosuficiència nacional" Keynes afirma que el capitalisme individualista que s'ha imposat des del segle XIX genera misèria, deixa fora de la societat als sense treball i destrueix la naturalesa i el medi ambient. Escriu: *"aquest sistema no és un èxit social ni polític i no és possible admirar-lo ja que està mancat d'intel·ligència, de bellesa (amb b alta), de justícia i de virtut i, per altra banda, no dona els resultats desitjats. En una paraula, (el capitalisme és un sistema que) no ens agrada i estem començant a rebutjar-lo. Però quan ens preguntem què hi posem en el seu lloc, ens quedem enormement perplexos"*. Perplexitat per a Keynes perquè en a la dècada de 1920 i a inicis de la de 1930 ell no disposa encara d'una teoria pròpia explicativa del funcionament del capitalisme. Una teoria que no assolirà i considerarà satisfactòria fins a la publicació l'any 1936 de La Teoria General. Keynes havia publicat l'any 1923 el Breu tractat sobre la reforma monetària i el 1930, set anys després, els dos volums del monumental Tractat sobre el Diner però no estava satisfet de l'aparell analític desplegat en aquestes obres en les que interpretava el funcionament de l'economia capitalista.

Com ja he assenyalat en opinió de Keynes el defecte fatal del sistema capitalista rau en l'us aberrant i patològic del diner fet que pot comportar falles en el conjunt de les variables macroeconòmiques, les quals no sempre ajusten l'estalvi a la inversió, i per tant, pot existir equilibri amb, tanmateix, recursos de capital i treball inutilitzats. Això pot produir col·lapses repetitius i perllongats en el capitalisme. Però en opinió de Keynes aquests col·lapses eren evitables a partir d'una correcta "teoria general" analítica ajustada al moment històric del capitalisme i amb una aplicació correcta de la política monetària i econòmica. Keynes, a diferència de Marx, va combinar una teoria radical interpretativa del capitalisme amb la voluntat i disposició d'assolir uns objectius socials possibles, manejables, modestos però efectius. El seu objectiu era que el sistema capitalista fos modificat en profunditat i

amb les reformes aplicades aquest sistema pugues funcionar de manera eficient i justa, lluny de les revolucions que s'oferien a l'Europa de l'època amb l'objectiu de destruir el sistema.

Keynes concretarà el seva proposta democràtica en una *"via intermèdia"* entre el socialisme i el *laissez-faire*; una via que té el seu fonament en l'anàlisi econòmica tal i com ell entén aquesta anàlisi. A *La Teoria General* escriu: *"Els sistemes d'Estat autoritaris actuals sembla que poden resoldre el problema de la desocupació a costa de l'eficiència i la llibertat. És cert que el món no tolerarà per molt temps la desocupació que, en la meua opinió, va inevitablement lligat amb l'individualisme capitalista d'avui en dia, llevat de breus intervals d'agitació (de conjuntura alcista). Tanmateix amb una anàlisi econòmica correcta del problema, és possible curar la malaltia conservant l'eficiència i la llibertat"*.

En un assaig de títol *"Democràcia i Eficiència"* publicat a "New Statesman and Nation" el 28 de gener de l'any 1939 –tres anys després de la publicació de *La Teoria General*- Keynes va escriure: *"La qüestió és saber si estem disposats a abandonar l'estat de 'laissez-faire' del segle XIX per entrar en una etapa de "socialisme liberal", és a dir un sistema que ens permeti actuar com comunitat organitzada amb objectius comuns i disposats a promoure la justícia social i econòmica tot respectant i protegint l'individu –la seva llibertat d'elecció; les seves creences; el seu esperit i les manifestacions d'aquest esperit; i la propietat privada"*.

En la *"via intermèdia"* que ell proposa les intervencions estatals no havien de malmetre allò que per a ell eren els fonaments de la possibilitat de construir una civilització decent. Uns fonaments que definia així: *llibertat d'elecció individual i política; assignació dels recursos econòmics mitjançant el mecanisme dels preus en el mercat; estímul a l'empresa privada; distribució més equitativa de la renda; i millores socials pel conjunt de la població*.

Afermar els fonaments de la convivència en forma de societat liberal pluralista que combini eficiència econòmica, justícia social i llibertat individual no és quelcom fàcil i així ho va copsar Keynes. Com escriu en el primer paràgraf del darrer capítol de *La Teoria General* : *"Els principals defectes de la societat econòmica en la qual vivim són la seva incapacitat per a proporcionar la plena ocupació (dels seus*

recursos productius), i la seva arbitrària i poc equitativa distribució de la riquesa i dels ingressos". L'anàlisi econòmica que Keynes desplega a *La Teoria General*, és una anàlisi que ha de servir per superar el primer aspecte de la malaltia: la manca de plena ocupació dels factors productius, el capital i el treball.

Per a Keynes, si els governs no són capaços d'estabilitzar les economies de mercat en la plena ocupació dels recursos, aleshores es perd l'indubtable benefici d'un sistema polític basat en el mercat lliure. I si es perd aquest benefici, l'espai polític és ocupat pels extremistes que ofereixen solucionar el problema econòmic suprimint els mercats i anul·lant la llibertat. Com diu Robert Skidelsky -que ha escrit la més àmplia interpretació de la vida i l'obra de Keynes- el nostre autor va escriure en un món penjat entre una democràcia decadent i un totalitarisme rampant.

Per intentar orientar-nos respecte a com superar el segon aspecte de la malaltia en el capitalisme, que és la seva "arbitraria i poc equitativa distribució de la riquesa i dels ingressos" Keynes hi dedica tot el darrer capítol de *La Teoria General*, el XXIV; capítol que titula: "Notes finals sobre la filosofia social vers la qual podria conduir la teoria general".

En aquestes "Notes finals" Keynes opina que és il·lusori i a la vegada utòpic pretendre assolir una perfecta igualtat de la riquesa i dels ingressos, però les desigualtats econòmiques en temps de Keynes ja li semblaven completament inacceptables. En paraules textuais de Keynes de l'any 1936 en aquest darrer capítol de *La Teoria General*: *"Per la meua part penso que hi ha una justificació social i psicològica per a les importants desigualtats dels ingressos i de la riquesa, però no per a unes disparitats tan grans com les que existeixen actualment. Hi ha valuoses activitats humanes que requereixen la motivació de fer diners i l'entorn de la propietat privada de riquesa per a llur total realització. (...) Però per estimular aquestes activitats i la satisfacció d'aquestes inclinacions (a fer diners) no és necessari que hom jugui amb apostes tan elevades com ara (apostes que comporten aquesta gran desigualtat dels ingressos i de la riquesa). Apostes molt inferiors poden complir igual de bé la funció (de crear riquesa), tant aviat com els jugadors s'hi han acostumat. La tasca de trasmudar la naturalesa humana no ha d'ésser confosa amb la de manipular-la"*.

Al llarg de la seva vida, Keynes mostrarà preocupació pels desequilibris econòmics entre les classes socials i dedicarà molt esforç a entendre els mecanismes que afavoreixen la cohesió social, les causes en els seus desajustos i la manera de combatre les desigualtats des de l'anàlisi econòmica i des de la política. Segons el meu parer és encertat qualificar a Keynes de "liberal" amb ànima social" més que no pas de "socialista liberal" o de "liberal socialista". A tall de defensa de la meua tesi citaré tres paràgrafs significatius de tres llibres que ens poden servir de referència.

En el llibre *Breu Tractat sobre la reforma monetària* de l'any 1923 escriu: *"Cap home enèrgic consentirà continuar sentin-se pobre si suposa que els altres homes s'han enriquit amb especulacions que han tingut èxit. La transformació del comerciant i de l'empresari en especulador suposa un cop dur pel capitalisme ja que destrueix l'equilibri psicològic que permet l'existència continuada d'avantatges desiguals. La doctrina econòmica dels beneficis normals, subconscientment adoptada per tothom, és una condició necessària per la justificació del capitalisme. Només es pot fer costat a l'home de negocis en la mesura que els seus beneficis semblin guardar relació amb l'aportació que la seva activitat procura a la societat".*

En el text de 1925 de títol *"Les conseqüències econòmiques del senyor Churchill"* Keynes va ser molt clar respecte als costos socials de la pèssima decisió de retornar al patró-or. En aquest text Keynes argumenta el perquè de l'error que ell va intentar evitar en conversa amb Churchill aleshores canceller de l'Exequer. El text és un model de la millor prosa de Keynes, una prosa que combina el nivell de rigor analític que ell s'exigia a si mateix amb el to moral inquisitiu que formava part de les seves creences polítiques.

En les circumstàncies de retorn al patró-or, que comportaven un 10% de sobrevaloració de la lliura esterlina respecte al dolar, els empresaris en sectors exportadors afectats proposaven solucionar el problema amb la reducció dels salaris dels obrers. Escriu Keynes: *"En aquestes circumstàncies els propietaris de les mines de carbó proposen que la bretxa (entre importacions i exportacions) hauria de salvar-se a partir d'una reducció dels salaris, independentment d'una reducció en el cost de la vida; és a dir, reduint el nivell de vida dels obrers. Ells (els obrers) han de fer aquest sacrifici per afrontar circumstàncies de les que de cap manera són*

responsables i que no poden controlar” (es refereix als “ajustaments fonamentals” dissenyats pel Tresor i el Banc d’Anglaterra per satisfer la impaciència dels pares de la City per salvar la moderada bretxa entre 4,40 i 4,86 dòlars). I prossegueix Keynes: “Estem a meitat de camí entre dues teories de la societat democràtica. Una sosté que els salaris han de fixar-se en referència a allò que és “equitatiu” i “raonable” també entre les classes socials. L’altre teoria, la del monstre econòmic, defensa que els salaris s’han d’establir mitjançant la pressió econòmica; en altres paraules, els salaris s’han de fixar pels fets durs doncs la nostra immensa màquina ha de funcionar a tota pressió, atenent només al seu equilibri com un tot i sense prestar atenció a les conseqüències ocasionals per a grups d’individus”. I continua escrivint Keynes: “El patró or amb la seva dependència de la pura sort, la seva fe en els “ajustos automàtics” i el seu oblit general dels aspectes socials, és un símbol i un ídol essencial dels qui es troben a la sala de comandament de la màquina (econòmica). Crec que ells són immensament irreflexius en el seu oblit, en el seu vague optimisme i en la seva confortable creença de que mai passa res veritablement seriós. Nou de cada deu vegades no passa res realment seriós: simplement una petita calamitat per als individus i els grups. Però correm un risc la dècima part de les vegades i és a més un risc absurd. Correm un risc si continuem aplicant els principis d’una economia que es va desenvolupar sota les hipòtesis del laissez-faire i la lliure competència ja que la societat està abandonant ràpidament aquestes hipòtesis”. Fins aquí la cita de Keynes en el text Les conseqüències econòmiques del senyor Churchill, títol que ens remet a la tercera cita d’un altre llibre que voldria esmentar.

En el llibre Les conseqüències econòmiques de la pau publicat el 1919 Keynes escriu en el segon capítol de títol “Europa abans de la guerra”: *“Europa estava organitzada social i econòmicament per assegurar la màxima acumulació de capital. Si bé hi havia una certa millora continuada en les condicions de la vida corrent de la massa de la població, la societat consentia que la major part dels ingressos anés a parar a mans de la classe social menys disposada a consumir-los. Els nous rics del segle XIX no estaven fets per a grans despeses i preferien el poder que els proporcionava la col·locació del diner als plaers de la despesa immediata. Precisament la desigualtat (en cursiva en el text) en la distribució de la riquesa era la que de fet feia possible aquelles vastes acumulacions de riquesa fixa i d’augment de capital que distingien aquella època d’altres (etapes històriques). (...) Era permès*

als capitalistes emportar-se la major part del pastís econòmic però aquest poder anava acompanyat del deure d'estalviar. Aquest deure d'estalviar constituïa la novena part de la virtut i l'augment del pastís fou objecte de veritable religió". Fins a aquí la cita.

Com remarca Keynes els historiadors coincideixen en assenyalar que l'economia del segle XIX obtenia la cohesió social a partir d'una adhesió col·lectiva a determinats valors basats en la moral victoriana i en base a una psicologia de la societat que valorava l'acumulació dinerària i la virtut de l'estalvi, així com l'acceptació conformada de les desigualtats en el repartiment de la riquesa i en el respecte obligat envers les jerarquies socials.

Keynes va saber veure que no només la guerra va ser la causa de l'empobriment d'Europa. Abans de 1914 l'anomenat miracle econòmic victorià depenia dels mecanismes de cohesió social descrits i del fet de l'extensió del lliure comerç, de l'eliminació de traves a la competència i d'una especialització dels països, sobretot per a Europa, en el marc d'una economia global. La guerra va posar al descobert la ruptura d'aquest món econòmic globalitzat i va començar a erosionar l'esperança en qualsevol progrés automàtic. Keynes a la dècada de 1920 ja té una aguda consciència de la imprescindible necessitat de posar en el primer pla dels diagnòstics polítics la importància de l'economia i del pes dels valors morals que faciliten la cohesió social en els resultats de l'economia productiva.

Les tres cites que he utilitzat dels llibres *The economic consequences of the peace* (1919), *A track on monetary reform* (1923) i *The economic consequences of Mr. Churchill* (1925) mostren una visió de l'economia política centrada en la importància dels valors morals que cohesionen una societat; visió que dona importància als pactes socials entre els agents que actuen en l'economia amb la participació dels governs democràtics. Una participació que ha d'ésser orientada des de l'anàlisi econòmica tal com Keynes l'entenia. Keynes reclamava als polítics una atenció especial als valors morals que configuren la cohesió social; i, en especial, reclamava als economistes una permanent reflexió sobre les nostres creences al voltant de les virtuts i defectes de la societat de mercat. Per això he qualificat a Keynes de liberal amb ànima social.

Segons la meua lectura, Keynes no tenia mentalitat socialista i, com he dit abans, era contrari al comunisme per la manca de llibertats liberals que aquest sistema polític sempre comporta. Keynes no fou un socialista com sí que ho foren, per exemple, els seus compatriotes el matrimoni fàctic i intel·lectual format per Beatrice i Sidney Webb o l'escriptor Georges Bernard Shaw, amic de Keynes, qui en el llibre de títol *Assaigs Fabians* va voler, en paraules seves: "subministrar un programa parlamentari per a un primer ministre britànic convertit al socialisme".

Vull remarcar que Keynes no fou partidari de l'augment continuat dels impostos via pressió fiscal ni fou un defensor de la despesa pública permanent. Keynes no fou un socialdemòcrata en el sentit que s'ha donat a aquesta doctrina a la dècada de 1960 i 1970. Pocs anys abans de morir, es preguntava si seria positiu o no que el pressupost governamental fos superior al 25% del total de la Renda Nacional. No fou tampoc un apòstol dels dèficits públics pressupostaris permanents com afirmen sovint molts mitjans de comunicació quan parlen de les idees de Keynes. Ell defensava que els pressupostos governamentals havien d'estar equilibrats com a norma habitual. La idea de Keynes era aplicar romanents positius obtinguts en temps de creixement econòmic a cobrir dèficits pressupostaris en temps de crisi. I si els dèficits pressupostaris s'havien de concretar a més a més en endeutament financer, els resultats de les bonances econòmiques i els creixements posteriors a la crisi, s'havien d'aplicar immediatament a reduir l'endeutament. A *La Teoria General* Keynes va dir amb tota claredat que només en els moments d'expansió econòmica s'han d'implementar polítiques d'austeritat i de contenció de la demanda. És en la fase alcista del cicle quan s'ha d'equilibrar el pressupost i aplicar romanents a reduir l'endeutament. En moments de recessió, en canvi, cal aplicar polítiques expansives, no polítiques de contenció de la despesa. El boom, no la crisi es el moment apropiat per a la austeritat.

A diferència dels socialdemòcrates, per a Keynes l'objectiu polític a assolir era la supervivència d'un capitalisme profundament reformat allunyat de la nacionalització de les empreses i sense una regulació a fons de tota la vida econòmica. Segons el seu parer la causa principal dels períodes d'atur persistent que afectava a molts treballadors no era l'usurpació dels guanys per part dels capitalistes. La causa de la desocupació era les fluctuants perspectives de la

inversió privada en el si d'un món econòmic incert. No pas sempre i clarament sí en moments de desacceleració de l'economia, quasi tota la desocupació era resultat de falles en la demanda efectiva, en particular en la demanda d'inversió productiva. A *La Teoria General* remarca les diferències entre l'atur tecnològic, l'atur friccional o l'atur estacional.

Per a Keynes el fet important no era nacionalitzar les dotacions de capital a mans dels empresaris si no "socialitzar la inversió". Segons el seu parer hom podia deixar la activitat productiva en mans privades sense major temor sempre i quan l'Estat garantís una capacitat de despesa suficient en l'economia, a fi de mantenir el nivell d'inversió de la plena ocupació. Això es podia assolir mitjançant la política fiscal i monetària, en particular mitjançant tipus d'interès baixos. El fet que el capitalisme sigui una "economia monetària de producció" segons la seva pròpia definició, obliga a aprofundir en les imprescindibles eines de la política monetària i formular propostes adients d'estabilitat financera. Ara bé, des de la base d'una sòlida política monetària els governs no podien limitant-se només a ella, a la política monetària, ja que el deure dels governs era intentar resoldre el problema que defineix a *La Teoria General* i que ja he citat: "la incapacitat del capitalisme per a proporcionar la plena ocupació i la arbitrària i poc equitativa distribució de la riquesa i dels ingressos".

Ferm partidari de la iniciativa privada Keynes va defensar la necessitat d'una intervenció estatal considerada només imprescindible per a mobilitzar els recursos productius i orientar l'economia cap a la plena disposició dels recursos del treball i del capital pel fet que en la depressió econòmica el mercat per a sí mateix no pot aconseguir el nivell òptim que el capitalisme necessita per a sobreviure.

Keynes no tenia ni receptes, ni remeis estàndar, ni formules d'aplicació universals per a la intervenció governamental. Una possibilitat era un programa d'inversions públiques no necessàriament en obra pública si no també en inversions destinades a fomentar la investigació, la recerca i la innovació. Nogensmenys, les intervencions governamentals i les inversions públiques no havien de ser ni permanents ni duradores. Les intervencions dels governs no havien de malmetre allò que per a ell eren els fonaments de la societat liberal. Com he dit abans aquests

fonaments eren: la llibertat d'elecció individual i política; l'assignació dels recursos econòmics mitjançant el mecanisme dels preus en el mercat; l'estímul a l'empresa privada; una distribució més equitativa de la renda; i les millores socials pel conjunt de la població.

Keynes no fou partidari de la inflació com un recurs de la política econòmica, tal i amb freqüència hom li atribueix. Creia en la bondat dels preus estables i va defensar que els governs havien de controlar la inflació a través de polítiques monetàries instrumentalitzades des dels bancs centrals nacionals. Per a ell, el gran perill per el capitalisme era la inestabilitat econòmica i en particular les modificacions en el nivell dels preus. Els guanys o pèrdues inesperades a causa de la inflació o de la deflació, és a dir les que no són resultat del treball o de l'estalvi, constitueixen interferències perilloses per a la pau social. Ell va deixar escrit que la variació intensa en els preus talla el nexa moral existent entre la decisió dels empresaris en invertir i la remuneració dels treballadors establerta per contracte. La inestabilitat en el valor del diner mina aquest contracte social en que es basa el capitalisme. Keynes a l'any 1919 ja va invocar una afirmació atribuïda a Lenin segons la qual *"no hi ha medi més subtil i més eficient per enderrocar la base existent a la societat, que corrompre la moneda"*.

Al llarg de molts textos, Keynes mostra una preocupació genuïna per la variació en els preus, tant de la inflació com de la deflació. Per exemple, tot el capítol primer del llibre de 1923 el *Breu tractat sobre la reforma monetària* està dedicat a *"les conseqüències socials de les variacions en el valor del diner"*. En aquest capítol estudia els efectes de la inflació en la distribució de la renda i l'impacte de la deflació en el nivell de la producció a curt termini. Com dirà amb claredat: *"la inflació és injusta i la deflació és inconvenient"*. I escriu: *" Tant la inflació com la deflació són malts que han d'evitar-se. El capitalisme individualista dels nostres dies, precisament perquè confia l'estalvi a l'inversionista individual i la producció a l'emprenador individual pressuposa una unitat estable de valor i no pot ésser eficient sense aquesta estabilitat; tal vegada sense ella (sense l'estabilitat de preus) tampoc pugui sobreviure (com a sistema social)"*.

Pel que fa a les conseqüències que les crisis econòmiques creen en la societat capitalista podem recordar que Keynes va escriure textualment a *La Teoria*

General: "la inestabilitat econòmica a curt termini intrínseca al capitalisme es una amenaça a l'ordre social de major magnitud que qualsevol injustícia a llarg termini". I per això, ell considerava imprescindible introduir a l'agenda política una prioritat a favor de l'estabilitat econòmica, de preus i de salaris i combatre de manera decidida la desocupació del treball i dels capitals. Ell remarcarà que la justícia en el capitalisme ha de començar amb el reparament de les crisis econòmiques. Per això en les idees de Keynes la redistribució de les rendes constitueix un apèndix de la maquinària d'estabilitat econòmica.

Aquesta idea keynesiana sobre la justícia el diferencia dels socialdemòcrates per als qui la redistribució de rendes es una mitjà imprescindible per a un objectiu de justícia social. I el diferencia també dels liberals clàssics. Keynes no creu que la política liberal garanteix la prosperitat econòmica, com afirmen molts liberals . Ell estava convençut que més aviat s'esdevé el contrari: la prosperitat econòmica és la única possibilitat per poder aplicar una política liberal. Els feixismes i els populismes anti-liberals creixen a l'empara de les crisis, com també constatem ara nosaltres en el moment històric actual.

Moltes gràcies per la vostra atenció.

Miquel Rubirola i Torrent

22 de març de 2018